

Artur Dariusz Kubacki

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Błąd krytyczny w tłumaczeniach poświadczonych¹

ABSTRACT

Fatal Errors in Certified Translations

The author discusses the category of a fatal error in certified translations. In the first part of the article, he defines a translation error and presents in short the classifications of translation errors worked out by Polish and German linguists. Next he defines a fatal error for the purpose of the article and describes the types of fatal errors. In the second part of the article, he presents several examples which may be considered fatal errors taken from translations made by sworn translators or candidates for sworn translators and from his own translation practice. He also discusses fatal errors widely publicized in the media.

Keywords: translation studies, sworn translator, certified translation, translation error, fatal error.

W niniejszym artykule chciałbym omówić problem błędu krytycznego (ang. *fatal error*), który niekiedy określany jest także błędem dyskwalifikującym. W swoich rozważaniach postaram się odpowiedzieć na pytanie, czy taka kategoria w ogóle występuje w tłumaczeniach poświadczonych i jaką spełnia rolę. W pierwszej części zdefiniuję błąd tłumaczeniowy, a następnie omówię pobieżnie klasyfikacje błędów przedstawiane przez językoznawców polskich i niemieckich. Ponadto zdefiniuję na potrzeby mojego artykułu kategorię błędu krytycznego i omówię przypadki uznawane w literaturze przedmiotu za takie błędy. W drugiej części zaprezentuję kilka przykładów pochodzących z weryfikacji tekstów przekładów tłumaczy przysięgłych lub kandydatów do tej profesji oraz własnej praktyki tłumaczeniowej, które – w **mojej** ocenie – można by uznać za błędy krytyczne.

1| Artykuł opublikowano na łamach *Lingua Legis* 22/2014. S. 63-71.

Zastanówmy się najpierw nad tym, co to jest błąd tłumaczeniowy. Za błąd tłumaczeniowy należy przyjąć niewłaściwą rekonstrukcję informacji prymarnej wyrażonej w tekście źródłowym, co skutkuje tym, iż informacja docelowa wyrażona w tekście docelowym jest odmienna od informacji prymarnej. Tak postrzega błąd tłumaczeniowy Martyna Szczygłowska (2011: 400), analizując błąd tłumaczeniowy z punktu widzenia antropocentrycznej teorii języków ludzkich Franciszka Gruczy (1993).

Błędy w tłumaczeniu (które synonimicznie będę nazywał błędami tłumaczeniowymi, przekładowymi lub translacyjnymi) nie są być może tematem zbyt interesującym, gdyż w literaturze przekładoznawczej poświęca się im wciąż niezbyt wiele miejsca. Do prac, w których polscy badacze podejmowali tematykę błędów tłumaczeniowych, należy zaliczyć tom pokonferencyjny pod red. Andrzeja Kopczyńskiego i Urszuli Zaliwskiej-Okrutnej (2002) pt. *Język rodzimy a język obcy*, książkę pod red. Andrzeja Kopczyńskiego i Magdaleny Kizeweter (2009) pt. *Jakość i ocena tłumaczenia* oraz obszerny rozdział poświęcony błędom tłumaczeniowym w książce Krzysztofa Hejwowskiego (2004) pt. *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*. Wśród niemieckich badaczy na plan pierwszy wysuwa się Christiane Nord (1999), która wyróżnia trzy główne rodzaje błędów tłumaczeniowych:

- 1) pragmatyczne błędy tłumaczeniowe – wynikają z braku uwzględnienia pragmatyki tekstu docelowego, np. specyfiki adresata, są to także błędy odnoszące się do treści i sensu,
- 2) kulturowe błędy tłumaczeniowe – powstają wskutek nieadekwatnych pod względem funkcji decyzji w odniesieniu do dostosowania tekstu do systemu obowiązujących w języku źródłowym lub docelowym norm i konwencji, np. naruszenie reguł obowiązujących dla danego gatunku lub struktury tekstu,
- 3) formalne błędy tłumaczeniowe – wynikają z nieuwzględnienia wytycznych formalnych, np. poprawnej typografii.

Szczegółową klasyfikację błędów tłumaczeniowych opracowało wielu polskich językoznawców, jak np. Halina Dzierżanowska (1990), Alicja Pisarska/Teresa Tomaszewicz (1998), Dorota Karczeńska (2002), Zofia Kozłowska (2002), Krzysztof Hejwowski (2004), Małgorzata Guławska (2005), Andrzej Kopczyński/Magdalen Kizeweter (2009), do których prac mogę jedynie w tym miejscu odesłać. Jednak żaden z wymienionych przeze mnie badaczy nie wyróżnił kategorii błędów krytycznych w tłumaczeniu. Uczyniła to dopiero w swojej monografii Joanna Dybiec-Gajer (2013: 186–189), referując poglądy nt. tekstów niskiego i wysokiego ryzyka oraz skutków popełnienia błędu w przekładzie takich segmentów tekstu.

Jak słusznie zauważa Roman Lewicki (2000: 138), zadaniem teoretyka przekładu nie jest wytykanie błędów, lecz zastanowienie się nad tym, jaka jest etiologia powstawania błędów tłumaczeniowych i jakie mogą one mieć skutki. Zdaniem Urszuli Dąmbskiej-Prokop (2000: 58) błędy tłumaczeniowe powstają wskutek

braku kompetencji językowych, kulturowych oraz pragmatycznych, tj. z braku szeroko rozumianej wiedzy niezbędnej do zrozumienia tekstu wyjściowego i do przekazania go w języku tekstu docelowego. Dąbmska-Prokop (tamże) wyjaśnia, iż błędne tłumaczenia powstają także wskutek braku wiedzy ogólnej, np. nieznanomości faktów historycznych i/lub politycznych, oraz brakujących predyspozycji psychicznych tłumacza do tego zawodu. W związku z tym rozróżnia ona takie typy błędów, jak nad tłumaczenie, gdy tłumacz podaje za wiele informacji, oraz niedotłumaczenie, gdy podaje ich zbyt mało lub pomija informacje istotne.

Podobnie Alicja Pisarska i Teresa Tomaszek (1998: 158) uważają, iż błędy tłumaczeniowe wynikają z takich przesłanek, jak:

- 1) zbyt bliski kontakt między językami, co powoduje, iż formy języka źródłowego interferują na język docelowy,
- 2) niezrozumienie tekstu oryginału przez tłumacza,
- 3) nieprzystawanie tekstu przekładu do tekstu oryginału, ponieważ w przekładzie ztracono istotne informacje bądź dodano informacje nieistotne, w ten sposób oddalając się od intencji oryginału.

W związku z tym badaczki konstatują, iż błędy w tłumaczeniu powstają albo wskutek braku odpowiedniej wiedzy przekładoznawczej, jak wybór właściwej metody przekładowej, odpowiednich technik przekładowych, albo nieznanomości dziedziny, do której należy tekst źródłowy, albo wreszcie wskutek niewiedzy na poziomie języka.

Według Doroty Karczewskiej (2002: 129) błędy w tłumaczeniu powstają wskutek:

- 1) niedostatecznej znajomości języka oryginału oraz języka przekładu,
- 2) braku dostatecznej wiedzy ogólnej oraz fachowej, co pociąga za sobą nieumiejętność odczytania różnego rodzaju aluzji kulturowych, politycznych lub historycznych albo nieznanomość stylistyki tłumaczonego tekstu,
- 3) braku umiejętności poszukiwań terminologicznych; gdyż często umiejętność ta ogranicza się zaledwie do korzystania ze słowników i Internetu,
- 4) niedostateczna znajomość technik przekładu (np. technik transpozycji, adaptacji) oraz nieumiejętne korzystanie z tych technik.

Krzysztof Hejwowski (2009: 141) poszukuje źródeł błędów w tłumaczeniu na język ojczysty, analizując prace swoich studentów. Jego zdaniem źródłami błędów są:

- 1) niewłaściwa interpretacja tekstu oryginału (np. mylne intencje nadawcy, nieodczytanie konotacji z kontekstu, brak odpowiedniej wiedzy o świecie),
- 2) zastosowanie przez tłumacza strategii tłumaczenia powierzchniowego wskutek braku dogłębnej analizy tekstu oryginału,
- 3) niezrozumienie istoty tłumaczenia, nieznanomość podstawowych zasad i reguł tłumaczeniowych, np. przekładu takich elementów, których zwykle się nie tłumaczy (tzw. błędy metatranslacyjne), np. tłumaczenie nazw czasopism.

Krzysztof Hejwowski (2009: 160) porusza jeszcze jeden istotny aspekt związany z badaniami lapsologicznymi w przekładzie. Jest to ocena jakości tłumaczeń, która – jak stwierdza – jest sprawą złożoną i niejednoznaczną ze względu na brak bezwzględnych kryteriów oceny w tej materii. Zatem kryterium ilościowe błędów nie wystarcza jego zdaniem do oceny tłumaczenia, ponieważ błąd błędowi nie jest równy. Stąd wyróżnia on błędy kardynalne, ‘przeciętne’, minimalne bądź dyskusyjne. Ponadto zawsze zwraca uwagę na ciekawe pomysły i dobre rozwiązania translacyjne swoich studentów oraz stronę techniczną przekładu.

O wadze błędów w przekładzie wypowiada się także Roman Lewicki (2000: 138). W jego opinii popełnienie błędu przekładowego może nie skutkować obcością w przekładzie, natomiast może skutkować nieporozumieniem, tj. odebraniem przez adresata innej informacji niż ta założona w tekście oryginału.

Na kwestię błędu krytycznego w przekładzie zwraca uwagę także Łucja Biel (2012: 105), omawiając krytycznie recenzję dwóch dostępnych pozycji wydawniczych przeznaczonych dla kandydatów na tłumacza przysięgłego w Polsce. Jak stwierdza Biel (tamże), w brytyjskich testach dla kandydatów na tłumaczy środowiskowych (*Public Service Interpreters*) błąd krytyczny to na tyle poważny błąd, iż może on skutkować niezaliczeniem całego testu. Jej zdaniem polski ustawodawca powinien był zastosować podobne rozwiązanie przy kategoryzacji błędów na egzaminie na tłumacza przysięgłego.

Przypomnijmy, iż na egzaminie dla kandydatów na tłumaczy przysięgłych oceniania jest zgodność treści przekazanej w tłumaczeniu z treścią oryginału, za którą można otrzymać 10 punktów. Pozostałe kategorie dotyczą poprawnej terminologii i frazeologii subjęzyka specjalistycznego (15 punktów), poprawności językowej (10 punktów) oraz poprawności stylistycznej (10 punktów), jak i znajomości zasad formalnych sporządzania tłumaczeń poświadczonych, a na egzaminie ustnym oceniana jest poprawność fonetyczno-intonacyjna, dykcja i płynność wypowiedzi (5 punktów).

Błąd krytyczny to taki błąd, który powoduje istotne naruszenie sensu tekstu źródłowego. Jak podaje na swojej stronie internetowej brytyjski *Institute of Linguistics*, do błędów krytycznych można zaliczyć m.in.:

- 1) zniekształcenia tekstu źródłowego poprzez pominięcie jego fragmentu, dodanie jakiegoś fragmentu, opuszczenie słów kluczowych lub kluczowej informacji, np.
 - A) jeśli tłumacz popełni któryś z wymienionych błędów przy tłumaczeniu symptomów choroby, może to skutkować postawieniem błędnej diagnozy przez lekarza;
 - B) w przypadku sprawy sądowej może to prowadzić do wydania błędnego wyroku
- 2) tłumaczenie słowo w słowo bez tworzenia spójnych i logicznych zdań,
- 3) zbyt częste parafrazowanie świadczące o nieznanym słownictwie,

- 4) słaba znajomość leksyki specjalistycznej z dziedziny, której dotyczy tłumaczenie,
- 5) zbyt częste używanie słów języka źródłowego w tekście docelowym mimo istnienia stosownych odpowiedników,
- 6) przedstawianie dwóch lub kilku wersji tłumaczenia do wyboru przez odbiorcę,
- 7) popełnianie podstawowych błędów językowych skutkujące niezrozumiałością przekładu lub poważnym zniekształceniem sensu tekstu źródłowego, np. mieszanie liczby pojedynczej z liczbą mnogą, stosowanie niewłaściwych czasów, użycie zdań przeczących zamiast twierdzących,
- 8) błędy przy tłumaczeniu cyfr, liczb i dat,
- 9) błędy w transliteracji prowadzące do nieporozumień.

Ten bogaty katalog przykładowych błędów uznawanych przez *Institute of Linguistics* za krytyczne może doskonale posłużyć za punkt odniesienia do błędów krytycznych popełnionych przez rodzimych tłumaczy przysięgłych lub kandydatów do tej profesji.

Z przeprowadzonej w latach 2007–2013 analizy pisemnych prac kandydatów na tłumaczy przysięgłych języka niemieckiego oraz przypadków rozpoznawanych od 2005 r. w ramach odpowiedzialności zawodowej tłumaczy wszystkich języków przez **Komisję** Odpowiedzialności Zawodowej Tłumaczy Przysięgłych przy Ministrze Sprawiedliwości chciałbym na wybranych przykładach wskazać na charakterystyczne błędy tłumaczeniowe mające charakter błędów krytycznych. Są nimi np. brak zrozumienia w tekście wyjściowym istoty faktów, wydarzeń, zjawisk oraz związków i zależności między nimi, niewłaściwe użycie pojęć, określeń, terminów, nazwisk i nazw, a także ich zniekształcenie, oraz błędy logiczne. Do tej grupy zaliczyłem (2012: 311–312) takie przypadki, jak np.:

- 1) pominięcie w tłumaczeniu fragmentu tekstu istotnego dla wydania orzeczenia w postępowaniu sądowym,
- 2) wybiórcze tłumaczenie rubryk skutkujące pominięciem istotnych elementów w tłumaczeniu, np. niewypełnione rubryki w dokumentach samochodowych pozostają – według arbitralnego uznania tłumacza – bez tłumaczenia,
- 3) liczne błędy w zakresie słownictwa ogólnego i specjalistycznego występujące w tłumaczeniach poświadczonych, np. użycie terminu **Repetitorium* na polskie *repertorium* (*Urkundenrolle*) [*repertorium* to księga sądowa/notarialna/tłumacza przysięgłego, w której zapisuje się dane dotyczące rozpatrywanych spraw, zaś *repetitorium* to zajęcia w szkole lub na uczelni mające na celu powtórzenie przerobionego materiału albo podręcznik z najważniejszymi wiadomościami z danej dziedziny] jest kompromitujące i świadczy nie tylko o nieznajomości języka niemieckiego, ale i polskiego,
- 4) wykroczenia przeciwko uzusowi języka obcego, np. nazwa państwa polskiego w języku niemieckim to *Bundesrepublik Polen* a nie *Republik Polen*,

natomiast dla niektórych zdających jej oficjalna nazwa po polsku przybiera postać *Republiki Federalnej Polski*,

- 5) błędy w odwzorowaniu dokładnego układu dokumentów tabelarycznych, np. protokołów, skutkujące brakiem tłumaczenia wierszy tabeli lub niepodawaniem artykułów aktów prawnych.

Natomiast do błędów *stricte* rzeczowych, które wywołały określone skutki prawne i które jednoznacznie są błędami krytycznymi można zaliczyć poniżej omówione uchybienia merytoryczne (zob. Kubacki 2012: 311).

- 1) Nadinterpretacja tłumaczenia w postaci zamieszczenia przez tłumacza uwagi, że brak wpisu na akcie urodzenia o zawartym małżeństwie jest dowodem bycia kawalerem bądź panną. Uwaga tłumacza miała następujące brzmienie: „Zgodnie z prawodawstwem francuskim brak wzmianki umieszczonej na marginesie aktu urodzenia oznacza, iż osoba urodzona, wymieniona w akcie, nie zawarła związku małżeńskiego, a więc jest ona odpowiednio kawalerem lub panną”. Nadinterpretacja ta spowodowała błędną ocenę stanu cywilnego przez kierownika urzędu stanu cywilnego i niezażądanie przedłożenia świadectwa o zdolności prawnej do zawarcia małżeństwa.
- 2) Innym przykładem nadinterpretacji tłumaczenia jest rozszerzające tłumaczenie nazwy medycznej *disposable medical brush* jako *medyczna szczoteczka cytologiczna jednorazowego użytku*, mimo że wyraz *cytologiczna* nie występował w dokumencie źródłowym. Wskutek błędnego tłumaczenia zarejestrowano w Polsce ten produkt.
- 3) Podanie przez tłumacza błędnej informacji, że ślub odbył się za granicą, chociaż ceremonia faktycznie miała miejsce w Polsce, co wywołało skutki prawne w postaci unieważnienia małżeństwa.
- 4) Mylne tłumaczenie daty urodzenia oraz podanie niewłaściwego nazwiska na tłumaczeniu odpisu aktu małżeństwa skutkowało niewydaniem zwłok osoby zmarłej za granicą;
- 5) Nieprawidłowy przekład tytułu dokumentu *Erbschein* polegający na nieuprawnionym użyciu rozbudowanej frazy w postaci *kopia prawomocnego postanowienia sądowego stwierdzającego nabycie spadku*. Ponadto z tekstu niemieckiego nie wynikało w opinii sądu, aby wnioskodawczyni została wyznaczona przez zmarłego jedynym (wyłącznym) spadkobiercą, a jedynie fakt, iż objęła spadek po testatorze jako jedyna (wyłączna) spadkobierczyni. Polski Sąd Apelacyjny trafnie zauważył, iż tego typu tłumaczenie mogło wprowadzić skład orzekający w błąd co do charakteru orzeczenia sądu niemieckiego i co do kwestii jego prawomocności (zob. Kubacki: 2011);
- 6) Nieprawidłowy przekład dokumentu związanego z ekstradycją obywatela Polski z Republiki Federalnej Niemiec, tj. w piśmie „Zezwolenie na ekstradycję” tłumacz w zdaniu „Nie rezygnuje się z zasady specjalności” ominął przeczenie „nie”, przez co wypaczył sens całego zdania do tego stopnia, iż miało to

istotne znaczenie dla dalszego toku postępowania karnego, w szczególności w zakresie prawidłowego sformułowania postanowienia o przedstawieniu zarzutów. W następstwie błędu tłumacza prowadzący sprawę prokurator wydał postanowienie o uzupełnieniu przedstawionych podejrzanemu zarzutów, a to z kolei spowodowało rozszerzenie zakresu przedmiotowego postępowania wobec obywatela RP mimo braku podstaw formalnoprawnych. W związku z tym możliwe było postawienie oskarżonemu zarzutów o kolejne trzy przestępstwa, które nie były objęte Europejskim Nakazem Aresztowania.

Na koniec warto wspomnieć jeszcze o „słynnych” błędach krytycznych, o których głośno informowały media na świecie lub polska prasa. Chciałbym opowiedzieć o trzech takich przypadkach.

W 1994 r. w sprawie z Melbourne (Nagao 2005) błędne tłumaczenie przesłuchań obywateli Japonii przez Australijską Policję Federalną doprowadziło do oskarżenia niewinnych ludzi o popełnienie przestępstwa, w tym czterech obywateli Japonii skazano na 15 lat, a organizatora wycieczki na 20 lat pozbawienia wolności. Wycieczkowiczom z Japonii zarzucono handel narkotykami znalezionymi w ich torbach podróżnych o podwójnym dnie. Nadmienić trzeba, iż jeden tłumacz obsługiwał wszystkie przesłuchania. Błędem krytycznym było nietłumaczenie wszystkiego, co zostało wypowiedziane w toku prowadzonego postępowania, a także dodawanie i pomijanie fragmentów oraz streszczanie wypowiedzi według własnego uznania tłumacza.

Drugi przypadek miał miejsce w 1997 r. na Florydzie (Taylor, Dazda 2002). Sąd amerykański na skutek błędnego tłumaczenia skazał hiszpańskojęzycznego robotnika rolnego z Hondurasu na 40 lat pozbawienia wolności za morderstwo. Po odkryciu złej jakości tłumaczenia sąd amerykański uchylił wyrok i zarządził nowy proces. Błędem krytycznym w tym przypadku był m.in. również „niewierny” lub fragmentaryczny przekład dwóch tłumaczy, do tego stopnia, iż obywatel Hondurasu nie wiedział nawet, o co został formalnie oskarżony. Ponadto tłumacze zachowywali się nieetycznie, tj. samowolnie składali oświadczenia w imieniu oskarżonego, nie zapoznawszy go z treścią tych oświadczeń, np. tłumacze złożyli oświadczenie w sprawie rezygnacji z prawa do zapoznania się z pewnymi partiami materiałów dowodowych w przekładzie na język hiszpański. Oprócz tego tłumacze nie znali terminologii zawartej w ekspertyzach przedstawianych przez lekarzy, gdyż – tłumacząc ich fragmenty – pomagali sobie rysunkami lub wskazywali palcem na okazywane dowody. Z przekładu niektórych wypowiedzi sędziego wychodził kompletny bezsens, np. sformułowanie „do ławy przysięgłych należy decyzja, czy uznają Adonaya winnym zabójstwa, czy innego przestępstwa” zostało przetłumaczone jako kompletny bełkot: „to będzie decyzja w każdej części sądu, wysokiej czy niskiej – to oni zdecydują”.

Trzeci przypadek, o którym – na podstawie doniesień prasowych w Polsce – informuje Łucja Biel (2011: 13–14) w swoim artykule nt. jakości przekładu

.....

prawnego i prawniczego przez pryzmat uniwersaliów translatorycznych i obowiązującej w Polsce normy europejskiej PN-EN 15038, odnosi się do rażących błędów popełnionych w tłumaczeniu poświadczonym przez małżeństwo polskich tłumaczy przysięgłych, którym zlecono przekład kilku tysięcy stron dokumentacji śledztwa w sprawie karnej białoruskiego opozycjonisty Andrieja Żukowca. W tłumaczeniu poświadczonym stwierdzono liczne błędy rzeczowe na niekorzyść Żukowca, które świadczyły o niezgodności przekładu z oryginałem. Biel (2011: 14) przytacza przykładowe błędy krytyczne popełnione przez „przemęczone małżeństwo”: w deklaracji celnej kontrahent z Republiki Federalnej Niemiec stał się kontrahentem z raju podatkowego Wysp Dziewiczych, ponadto pomyłki dotyczyły cyfr, a dokumenty niesygnowane w tłumaczeniach były podpisane przez Andrieja Żukowca. Wskutek błędnego tłumaczenia Sąd Rejonowy w Białymstoku musiał ponownie zlecić przekład wszystkich dokumentów w sprawie, co polskiego podatnika kosztowało ok. 300 tys. złotych. Tłumacze przysięgli nie zostali ukarani, gdyż sprawa się przedawniła. Biel podaje także inne ciekawe przykłady słabej jakości tłumaczeń, zwłaszcza z zakresu tłumaczenia prawa unijnego.

Oprócz przywołanego powyżej artykułu Łucji Biel warto podkreślić, iż w literaturze przedmiotu pojawiły się ostatnio pogłębione studia na temat norm w przekładzie tekstów skonwencjonalizowanych oraz ich wpływu na jakość (ocennę) przekładu specjalistycznego, w szczególności tłumaczenia poświadczonego (zob. Dybiec-Gajer 2013; Solová 2013).

Reasumując: błędy krytyczne bez wątpienia występują w tłumaczeniach poświadczonych i mogą prowadzić do bardzo poważnych skutków prawnych. Tłumacz przysięgły – jako osoba zaufania publicznego – jest zobligowany z mocy prawa do wykonywania tłumaczeń ze szczególną starannością i bezstronnością. Inaczej mówiąc: treść przekazana w translacie musi być zgodna z treścią oryginału, musi cechować się poprawnością leksykalno-gramatyczną i ortograficzną, a zastosowany styl języka musi być właściwy, tzn. odpowiadać stylowi oryginału, o czym stanowi jedna z zasad Alexandra Tytlera sformułowana już w 1813 r. (zob. Kierzkowska 2002: 37). Zdaniem Sądu Apelacyjnego w Krakowie (niepublikowany wyrok z dnia 8 czerwca 2010 r. w sprawie obwinionego pośrednika językowego) tłumacza przysięgłego powinny charakteryzować fachowość, wiarygodność i dociekliwość. Musi on także kierować się zasadami etyki i nie wolno mu w żadnym wypadku popełniać krytycznych błędów tłumaczeniowych, które mogą słono kosztować zleceniodawcę tłumaczenia.

Literatura

Biel, Łucja (2011). „Jakość przekładu prawnego i prawniczego w świetle normy europejskiej PN-EN 15038 oraz hipotezy uniwersaliów translatorycznych”. W: *Rocznik Przekładoznawczy* 6. S. 13–28.

- Biel, Łucja (2012). „Egzamin na tłumacza przysięgłego – zbiory tekstów egzaminacyjnych”. W: *Comparative Legilinguistics* vol. 9. S. 103–108.
- Dąbska-Prokop, Urszula (red.) (2000). *Mała encyklopedia przekładoznawstwa*. Częstochowa.
- Dybiec-Gajer, Joanna (2013). *Zmierzyć przekład? Z metodologii oceniania w dydaktyce przekładu pisemnego*. Kraków.
- Dzierżanowska, Halina (1990). *Przekład tekstów nieliterackich*. Warszawa.
- Grucza, Franciszek (1993). „Zagadnienia ontologii lingwistycznej: O językach ludzkich i ich (rzeczywistym) istnieniu”. W: *Opuscula Logopaedica. In honorem Leonis Kaczmarek*. Lublin S. 25–47.
- Guławska, Małgorzata (2005). *Stylistyka i kultura języka polskiego dla tłumaczy*. W: *Neofilolog* 26. S. 70–77.
- Hejrowski, Krzysztof (2004). *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*. Warszawa.
- Hejrowski, Krzysztof (2009). „Klasyfikacja błędów tłumaczeniowych – teoria i praktyka”. W: Kopczyński, A./ Kizeweter, M. (red.) *Jakość i ocena tłumaczenia*. Warszawa. S. 141–161.
- Karczewska, Dorota (2002). „O błędach w tłumaczeniu”. W: Kopczyński, A./ Zaliwska-Okrutna, U. (red.) *Język rodzimy a język obcy, komunikacja, przekład, dydaktyka*. Warszawa. S. 129–135.
- Kierzkowska, Danuta (2002). *Tłumaczenie prawnicze*. Warszawa.
- Kopczyński, Andrzej/ Kizeweter, Magdalena (red.) (2009). *Jakość i ocena tłumaczenia*. Warszawa.
- Kopczyński, Andrzej/ Zaliwska-Okrutna, Urszula (red.) (2002). *Język rodzimy a język obcy, komunikacja, przekład, dydaktyka*. Warszawa.
- Kozłowska, Zofia (2002). „O błędach językowych w tekstach polskich przekładów”. W: Kopczyński, A./ Zaliwska-Okrutna, U. (red.) *Język rodzimy a język obcy, komunikacja, przekład, dydaktyka*. Warszawa. S. 137–147.
- Kubacki, Artur D. (2008). „Odpowiedzialność zawodowa tłumaczy przysięgłych”. W: Nowak, P./ Nowakowski, M. (red.) *Język, komunikacja, informacja*, t. 3. S. 149–161.
- Kubacki, Artur D. (2011). „Analiza błędów w tłumaczeniu na język polski dokumentu spadkowego *Erbschein*”. W: *Lingua Legis* 20. S. 66–75.
- Kubacki, Artur D. (2012). *Tłumaczenie poświadczone. Status, kształcenie, warsztat i odpowiedzialność tłumacza przysięgłego*. Warszawa.
- Lewicki, Roman (2000). *Obcość w odbiorze przekładu*. Lublin.
- Nagao, Hiromi (2005). „Sprawa z Melbourne: niewłaściwe tłumaczenie przyczyną oskarżenia o niepopelnione przestępstwa”. W: *Lingua Legis* 13. S. 3–7.
- Nord, Christiane (1999). „Transparenz der Korrektur”. W: Snell-Hornby, M./ Höning, H.G./ Kußmaul, P./ Schmitt, P.A. (Hg.) *Handbuch Translation*. Tübingen. S. 384–387.

- Pisarska, Alicja/ Tomaszekiewicz, Teresa (1998). *Współczesne tendencje przekładowe*. Poznań.
- Solová, Regina (2013). *Norma i praktyka w przekładzie tekstów skonwencjonalizowanych. Na materiale tłumaczeń poświadczonych z języka polskiego na język francuski i z języka francuskiego na język polski*. Wrocław.
- Szczygłowska, Martyna (2011). *Błąd tłumaczeniowy z punktu widzenia antropocentrycznej teorii (rzeczywistych) języków ludzkich*. W: Grucza, S./ Marchwiński, A./ Płużyczka M. (red.), *Translatoryka. Koncepcje – modele – analizy*. Warszawa. S. 400–406.
- Taylor, Louise/ Dazda, Lúcia R. (2002). „W wyniku błędnego tłumaczenia sąd amerykański zarządził nowy proces. Złe tłumaczenie powodem uchylenia wyroku”. W: *Biuletyn TEPIS* 47. S. 24–26.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 8 czerwca 2010 r., sygn. akt III APo 5/10 (niepublikowany).

Źródła internetowe

- Institute of Linguistics. Źródło: <http://www.iol.org.uk/qualifications/dpsi/fatal%20errors%20for%20web.pdf> (dostęp 10.11.2013 r.).